

Az anya és a gyermek kapcsolata

„Kísérletileg bizonyított tény, hogy azok a kisgyermek, akik életük első éveiben nem részesültek állandó és figyelmes anyai gondozásban, fejlődésükben visszamaradtak, elvesztették érdeklődésüket a külvilág iránt, és többé-kevésbé egész személyiségük károsodott.”

Szilágyi Vilmos: Nemi nevelés a családban, Medicina 1976.

AZ EMBERI KAPCSOLATOK forradalmának legsúlyosabb harcait az embereknek önmagukkal, valamint az anyáknak gyermekeikkel teremtett kapcsolatában szükséges megvívniok. Minden további kapcsolat erre a két pillérré támaszkodik. Az első frontján döntőnek tekinthetjük az iskola lehetőségeit, a másodikat a családon belül társadalmi feladatként kell győzelemre vinnünk, az iskola ebben legfeljebb *a korrekciók végrehajtására* vállalkozhat. Törvényszerű, hogy az emberek (a tanulók) külső hatásaikat magukkal viszik a különböző társadalmi szervezetekbe: munkahelyeikre, iskolájukba. A gyermek fejlődését megalapozó és sok tekintetben meghatározó anya-gyermek viszonyt az iskolának

- a) saját érdekében minél alaposabban ismernie kell,
- b) meg kell kísérelnie megváltoztatását is,
- c) ügyelnie kell arra, hogy még legrosszabb megvalósulása esetén se állítsa szembe anyát gyermekével,
- d) elég gyakran úgy kell az iskola tevékenységét megszervezni, hogy a gyermek ott kapjon kárpótlást mindazért, amit otthon, családjában megvontak tőle.

A gyermeklélektanok egyértelműen hangsúlyozzák az anya-gyermek kapcsolat *sorsformáló jelentőségét*. A szovjet D. B. Elkonyin kifejti, hogy a gyermek születésekor ugyan még természeti lény, éppen csak beleszületik meghatározott *makro-* (a szocialista termelési és politikai) és *mikro* (családi) környezet társadalmi viszonyai közé, mégis első perctől kezdve az édesanyához, később apjához és más felnőttekhez kapcsolódik minden tevékenysége: „ő viszi a gyermek szemébe a különféle tárgyakat, hogy azokat megnézhesse; ő rázza meg a csörgőt...” (Gyermeklélektan Bp. Tk. 1964. 73. l.). Ez a kapcsolat születése első pillanatától bekapcsolja a csecsemőt a társadalom vérkeringésébe, elindítja őt *a szocializálódás*, a személyiséggé válás útján, azon a fejlődési vonalon, amelyet „felnőtt segítség nélkül” bejárni képtelen.

Más összefüggésben vizsgáltuk már, hogy az embert tevékenységre elsősorban *szükségletei* motiválják, tevékenységének irányát rajtuk kívül a célként megjelenő személy vagy tárgy *felbívó jellege* határozza meg, de elemeztük azt is, hogy társadalmivá válásának útján új motívumok jelennek meg az életében: célok, feladatok, kötelességtudata és felelősségtudata. Ezeknek az új motívumoknak kialakításában döntő szerepet tölt be az a személy, aki a gyermek alapszükségleteit kielégíti: az édesanya. Tőle kapja az élelmet, a meleget, de a szeretetet, a cirógatást, a simogatást, vele éli át bontakozó élményiségének és játékvágyának beteljesedését, akkor érzi védettnek önmagát, ha anyját láthatja, és ha jelentkező kommunikációs (közlési)

szükségeit vele megoszthatja. „Jóformán egyetlen olyan szüksége sincs a gyermeknek, amelyet a felnőtt nélkül, a felnőttet megkerülve lenne képes kielégíteni” (Elkonyin i. m.).

Nem véletlen éppen ezért, hogy az életünket, szenvedélyeinket és bánatainkat ábrázoló művészi alkotások egyik örök témája az anyaság, anya és gyermekének viszonya. Talán elég, ha irodalmunkból Petőfi családi, József Attila „mama-verseire” utalunk, s felidézünk az egyébként önmádó Ady Endrének az „édeshez”) írt gyönyörű sorait. A prózaírodalom sem marad ki a sorból. Gondoljunk pl. Jókai Baradlaynéjára vagy Gorkij Pelagéjájára. Éles kontrasztot érzékelhetünk, ha a művészi ábrázolások mellé odaállítjuk az anya-gyermek viszonyról kialakult vitát a Nők Lapja hasábjairól (1980), amelynek levelezői az érzelmi kapcsolatot kiiktatva „tartozik-követel” egyenlegre egyszerűsítik az évezredek problémát. Félt, hogy kissé későn döbbenünk rá, hogy a legtisztelietreméltóbb szeretetből fakadó elkényeztetés is szükségszerűen vezet az említett vita *túlfokozott önzésről* tanúskodó soraihoz. Igaz, néhány elméleti szakember csak legyintene, hogy mi a Nők Lapjára és nem valamelyik világhírű etológus munkájára hivatkozunk. Legyintésükre legyen szabad megjegyeznünk, hogy szép lehet minden elvont elméleti elmélkedés, a pedagógusoknak azonban az iskolákban azokkal *az élő problémákkal* kell szembenéznük, amelyekről minden polgári elméleti könyvnel hitelesebb jelzéseket ad a Nők Lapja vagy máskor az Élet és Irodalom stb. vitája.

Újra és újra rá kell mutatnunk, hogy a gyermek szükségeit (Karl Leonard: Biologische Psychologie. Leipzig 1961.) pénzen, ajándéktárgyakon megváltani nem lehet. Az iskola nevelési tevékenységét *megkönnyíti* minden olyan gyermek, aki olyan családból lép az intézmény falai közé, amelyben szeretet, törődés stb. igényeit kielégítették, és *megnehezítik* mindazok, akik elhanyagoltan vagy agyonkényeztetve, de kielégítetlen szükségletekkel érkeznek a közösségbe. Sajátosan ábrázolja ezt a lélektani tényt népmeséink világa, amikor megteremti a szülő vagy nem szülő *mostoha* alakját. Nem kevésbé sajátos, hogy ezekre a hiányérzetekre a gyermekek néha elbujdosással vagy szerényebben elrejtőzéssel reagálnak, de az sem ritka, hogy képzeletvilágukban átéljék saját halálukat, temetésüket, és élénken látják szüleiket, akik ott, sirjuknál döbbennek rá, mit vesztek gyermekükben. Be kell vallanunk ugyanis, hogy ma még csak álom a pozitív anya-gyermek viszony egyeduralma, ma még elég szép számmal találunk nálunk is gyermekeket, akik *anya vagy az anyai szeretet hiányával* vészlik át egész gyarmekkorukat. A kapcsolat szerepe miatt ez már nemcsak iskolai, hanem igen súlyos társadalmi kérdés.

TÁRSADALMI SZERVEZETEINK, de maga a neveléstudomány is hajlamosak arra, hogy *összetéveszék az ideálist a tipikussal*. Nem elég, hogy felismerjük az anya-gyermek kapcsolat sorsdöntő szerepét az ember és az egész társadalom életében. El kell jutnunk annak a felismeréséig is, hogy a *normális* kapcsolatok mellett bőven találhatóunk *abnormisokkal* is. Dr. Günter Clauss-dr. Hans Hiebsch kiváló pszichológusok magyarul, Gyermekpszichológia címmel megjelent munkájukban kísérletet tettek arra, hogy *a. bibás anyai magatartásokat* tipizálják. A normális (ún. jó, harmonikus) családokon belül a következőket gyűjtötték csokorba:

a) a türelmetlen anyákat (foglalkoznak, de kapkodnak, sietnek),

b) a rülkövetelőket (állandóan szorongást keltenek),

c) a babusgatókat (játékszernek tekintik gyermeküket),

d) a tisztaság megszállottait,

e) a határozatlanokat (tiltanak, majd mégis megengednek),

f) a következetleneket (hangulatuk szerint dicsérnek, szidnak),

g) a részvétlen közönyösöket (mindent megadnak, csak az igazi törődést, szeretetet nem).

(Clauss-Hiebsch: Gyermekpszichológia. 4. kiadás, Akadémia, Bp. 1973. 156–158. 1.)

Meglehetősen szép csokor ez, különösen, ha megfontoljuk, hogy ezeket a hibákat azok követik el, akik törődnek gyermekeikkel, a maguk módján szeretik is őket. Ezek

a gyermekek éppen ezért nem elhagyatottak, sőt akad közöttük még „a mama kedvence” is, mégis sérülteké válnak, első emberi kapcsolatukat torzan élik át, s ez károsan hat egész további fejlődésükre. Ezeket a hibákat a társadalmi környezet nem is tartja számon, hiszen a gyermek megkapja a szükséges táplálékot, jól öltöztetik. Károsultaknak csak azokat tekintik, akiket éheztetnek, vernek, akiket veszélyeztetetteknek nyilvánítanak, illetve akik állami gondozásba kerültek. Ezek valóban a leg-súlyosabb esetek, de nem kizárólagosak.

Gyakran hallhatunk, olvashatunk panaszokat ifjúságunk viselkedéséről. Ilyenkor *a jelenséget* bíráljuk ahelyett, hogy *előidézõ okait* igyekeznénk feltárni. Tudomásul kell vennünk, hogy tanítványaink sokasága szociális fejlődésének kezdeti szakaszán olyan élményeket élhet át, amelyek gyakran egész életükre *a kompenzációs viselkedést* alakítják ki bennük. Csak néhány statisztikai adattal nézzünk szembe a helyzet megértése érdekében:

a) a fővárosban nyilvántartott *állami gondozottak* száma

1971	7591		1975	5532
1973	6498		1977	5326

b) a fővárosban a *gyámhatóságnál* nyilvántartott veszélyeztetett tanulók száma

1974	8473		1976	9 156
1975	8717		1977	10 966

c) a főváros általános *iskoláiban* nyilvántartott veszélyeztetett tanulók száma: 16 831 (vö. Statisztikai tájékoztató. Összeáll.: Bártfai Tiborné. 1977/78. Bp.).

Úgy vélem, nem kell bizonyítani, hogy statisztikailag a súlyosabb eseteket vesszük nyilvántartásba, mégis egyedül a fővárosban elég népes csoport, 33 123 tanuló indul az életbe eleve sérült emberi kapcsolatokkal, s ezek miatt többnyire kompenzációs (agresszív, elvadult, normális kapcsolatra képtelen stb.) viselkedéssel. Az iskolának, a pedagógusoknak nehéz tudomásul venniük, hogy ezek a gyermekek nem gonosz-tevők (bár azokká válhatnak), egyszerűen szociális sérültek, pszichésen és szociálisan betegek, akiket betegségüknek megfelelő gyógykezelésben kellene részesíteniük. Ezt nevezzük a közösségen belüli *egyéni bánásmód* terápiájának. Ehelyett többnyire megelégszünk a diagnózissal, amelyet azonnal *ítéletté* merevítünk.

Nyilvánvaló, hogy az országos statisztika lényegesen nagyobb számot képvisel. A mennyiségi kérdés mellett rá kell döbbernünk azonban arra is, hogy ezeket az amorális és aszociális töltésű tanulókat kizárólag *iskolai eszközökkel* megváltoztatni nem lehet, hiszen épp a családi minták következtében az iskolai közösségekbe sem képesek *beilleszkedni*, sőt minden lehetséges módon *bomlasztani* igyekeznek azokat. Összintén be kell vallanunk, hogy:

a) a velük való bánásmód pedagógiánk feltáratlan területe, nevelésméleteink, didaktikáink úgy közelítik meg az iskola feladatait, mintha ezek a tanulók nem is léteznének,

b) akadnak iskolák, amelyekben a tanulók 75–80%-a körükből szerveződik (főleg fővárosi, városi és főváros környéki intézmények),

c) és irreálisan azt várjuk a pedagógusoktól, hogy csodákat tegyenek velük (nem hivatkozhatunk Makarenskóra sem, mert mások a feltételeik és a körülményeik).

Lényeges változást csak attól várhatnánk, ha a társadalom nagyobb felelősséget követelne a szülőktől, számon kérné szülői kötelességeik teljesítését. Sajnos, ma még azt tapasztalhatjuk, hogy a gyēs kedvezményeit igénybe vevő anyák se mindig gyer-

mekeik gondozására fordítják a társadalom áldozatok által megteremtett lehetőségét. Pedagógiai tényként kell éppen ezért elfogadnunk, hogy nagyon sok fiatalkorú *gyermekkorában nélkülözni kénytelen az anyai szeretetet*, s ezt a hiányt sokszor egy életen át deviáns viselkedéssel, tudatos kártevással, agresszivitással, durva, fékezhetetlen utcai és közúti magatartással (pl. járműveken) igyekszik kipótolni. Példájával károsan hat a normális családi körülmények között nevelkedő gyermekekre is, akiket irigységből is bűvkörébe igyekszik vonni, s mindezek a hatások transzferrel átszövik minden más emberi kapcsolatukat (cimboraságaikat, bandába verődésüket, szexuális brutalitásukat). Nagyon erős ellenhatásra van szükség, hogy *sorsuk pókhálójából* ki tudjanak szabadulni.

Hangsúlyoznunk kell, hogy szándékosan mellőztük a bűnelkövető (rendőrségi, bírósági ügyek) gyermekek adatait. Azok, akik statisztikáinkban szerepelnek legfeljebb *potenciálisan sorolhatók közéjük*. Kétségtelen ugyanis, hogy aránylag könnyen kerülnek káros hatások alá, otthonuk elleni lázadásuk viszonylag könnyen csaphat át *az egész társadalom elleni lázadásba*, amelyet rombolási ösztönök felszabadításával és kiélésével (telefonok, játzóterek rombolása, utcai lámpák kicsúzlizása, békés járókelőkkel való kötekedés stb.) igyekeznek kifejezni és levezetni. Nagyon veszélyes, ha ezekkel a megnyilvánulásokkal szemben társadalmi környezetük *közönyt* tanúsít vagy *álbumanizmus*ssal dorgáló fejszóváltásokkal reagál rájuk, mert ezzel szentesíti és megerősíti magaviseletüket.

Érthetővé teszi ez, hogy napjainkban éles konfliktusok támadnak a szocialista pedagógia és a szocialista jogalkotás képviselői között. Pedagógiai álláspontunk szerint nem illetheti meg a kiskorúakat egyébként joggal megillető védelem azokat a tizenegy és egyéb tizenéveseket, akik felnőtteket megszegyenítő gaztetteket képesek elkövetni egészen az anyagiilkosságig. Meggyőződésünk szerint az elvetemültségnek nem jár kordedvezmény, és optimistán *biszünk* Makarenkóval a legelvadultabb fiatal megnevelhetőségében is, de abban képtelenek vagyunk hinni, hogy ezt negédes szavakkal, jámbor dorgálással is el lehessen érni. Minden eredményes nevelés alapelve, hogy *a tett következményeit vállaltatni kell a tettesekkel*. Egy viszont vitathatatlan: mindazokat a gyermekeket, akik önhibájukon kívül anyai szeretet nélkül kénytelenek élni, a társadalomnak és a nevelés társadalmi szervezetének: *az iskolának fokozott szeretettel, törődéssel szükséges kárpótolnia*.

A gyermekvédelmi prevenciónak is egyik alapkérdése ez. Szeretettel, szerephez juttatással az iskolához kötjük a gyerekeket, hogy szükségleteinek kielégítésére (önmegvalósítás, odatartozás, védettség stb.) ne kelljen bandákhoz csatlakoznia. A gyermeknevelés egyik leglényegesebb eszköze az okos szeretet.

AZ ÉDESANYA a gyermek első felnőtt példája, a család az első társadalmi modellje. Clauss-Hiebsch munkájában olvashatjuk: „A gyermek viszonya a valósághoz kezdettől fogva *szociális viszony*. Családjában élve a gyermek belenő a kapcsolatok szilárd világába, és ezt a világot életének első éveiben minden reflexió nélkül fogadja el. A család szociális struktúráját tartja a szociális kapcsolatok *formálási mintájának* (kiemelés tőlem, Sz.), hiszen hosszú ideig a család az egyetlen általa ismert szociális alakulat.” (Clauss-Hiebsch: i. m. 181. l.) Ha ezt a megállapítást elemezzük, arra a következtetésre jutunk, hogy a család nemcsak azzal tölt be kiemelkedő szerepet, hogy megteremti, vagy nem az *anya-gyermek kapcsolat* valamilyen minőségét, hanem azzal is, hogy minden más kapcsolat *modelljét* nyújtja a gyermeknek:

- anya és apa kapcsolatában a férfi-nő viszony mintáját,
- szülők és rokonok kapcsolatában a szűkebb családi körön kívüliekkel való viszony,
- szülők és gyermekek kapcsolatában a különböző életkorok közti viszony,

- testvérek kapcsolatában a munkatársi, baráti viszony első mintáit (ezért az iskola szempontjából az sem közömbös, hogy a gyermek otthon egyetlenke-e, vagy a testvérek sokaságában éli át az első közösségi élményeket),

- de menthetetlenül információkat szereznek a gyermekek szülei munkahelyi kapcsolatairól (szülei elmesélik egymásnak munkahelyi élményeiket, és ők is megtudják, hogy Kovács „szaki” mindent hazavisz a gyárból, Szabóné pedig mindig jutalmat kap, mert túl bizalmas kapcsolatban van a főnökével (vö. Németh László: Égető Eszter). Az sem érinti közömbösen őket, hogy hamar tapasztalják: a felnőttek másképp beszélnek egymásról (főleg hátuk mögött), mint egymással (szemtől szembe). Pozitív és negatív modellek szemtanúi és átélői, s ezekből bőséggel vannak le tapasztalatokat, amelyeket saját kapcsolataikban érvényesítenek, kamatoztatnak. A népi megfigyelés jóval a pszichológia előtt felismerte, és meg is fogalmazta ezt az összefüggést: „Nézd meg az anyját, vedd el a lányát!” Ez lényegében azt jelenti, hogy az édesanya emberi kapcsolatai áttételesen tükröződnek gyermekei emberi kapcsolataiban, s ennek megfelelően őszinték, vagy nem; önzöek vagy áldozatkészek; szorgalmasak vagy lusták stb. Mindjárt hozzá kell tennünk, hogy a kapcsolatok szociális tartalmán kívül *emocionális tartalma* is hat a gyermekekre. Ezeket ismét két szempontból vizsgálhatjuk, mert emocionális tartalomról beszélünk akkor is, ha

a) az anya, a szülő tanítja meg gyermekét, hogy az egyik rokonnak, ismerősnek *bízelegni kell*, mert tőle mindig várni lehet valamit (cukrot, csokoládét, ajándékot); a másíknak lehetőleg még azt is *le kell tagadni*, hogy a keresett családtag otthon tartózkodik;

b) de akkor is, amikor anya-gyermek kapcsolatában azokat a situációkat állítjuk reflektorfénybe, amelyenek

- a gyermek elbeszéléseinek figyelmes meghallgatása,
- felnagyított gondjainak megértése, megosztása,
- örömeiben való részvétel,
- titkainak komolyan vétele,
- a mesemondás,
- az együttes munka és játék.

Anya-gyermek, felnőtt-gyermek viszonyának alaptételei ezek, és ezek nélkül *nincs normális fejlődés*. Tulajdonképpen ezek teremtik meg azt a nehezen megfogható és megmagyarázható valamit, amit tömören *a család nevelési atmoszférájának szoktunk* nevezni. Ez az a valami, ami meghitt otthont teremt ott, ahol a családtagok külön-külön nagyon elfoglaltak, és szinte csak perceket tudnak egymásra fordítani, és rideg együttlételet fagyaszt ott, ahol napokat töltenek együtt. Az előzők *otthonukban*, az utóbbiak csupán *a lakásban*. Ezeket a töltéseket a gyermekek magukkal hozzák az iskolába is, amely azután analóg módon megismétli a jó család erényeit vagy a rossz hibáit.

Gondolom, az eddigiekből kiderült, hogy anya-gyermek kapcsolatáról beszélve az élet törvényszerűségeit követjük, s ezt a kapcsolatot kiterjesztjük valamennyi családtagra. Ez a tény felment mindenkit, hogy hasonló részletességgel foglalkozzék apa-gyermek és nagyszülők-unokák kapcsolatával is, bár kétségtelen, hogy az utóbbiak között találhatnánk az emberi kapcsolatok forradalma megvalósulásának leg-tökéletesebb, legmeghittebb mintáit. Ki kell emelnünk *az apák* lebecsülhetetlen szerepét is, nevelésünk nagyon sok gondja-baja éppen abból származik, hogy nagyon sok gyermek neveléséből hiányoznak az apák, úgy is, mint az anyák nevelési pártnerai, de úgy is, mint *férfi pedagógusok*. A helyes nevelés teljes szociális szerkezetet igényel, amelyben különböző nemek, különböző életkorok *együtt* alkotnak közösséget. Nem véletlen ezért, hogy a gyermek megsínyli:

- a) ha a családtagok állandóan civakodnak, veszekednek,
- b) ha mindennapos hisztérikus jelenetek tanúivá válnak,
- c) ha a szülők itálosan, részegen perlekednek,
- d) ha a család bomlik vagy felbomlott.

Sajnálatos igazság, hogy gyakran az így átélt és elszenvedett sérelmeket saját kapcsolataikban bosszulják meg a fiatalok, bár arra is van példa, méghozzá nem is kevés, hogy az otthon légköre, a szülők viselkedése olyan taszítólag, kiábrándítóan hat a gyermekekre, hogy mindenben az *ellenkező úton* kívánnak járni az életben. Az anya tehát nemcsak vezető, követendő példát állíthat gyermeke elé, hanem taszító is. A pedagógusnak egyre nagyon kell ügyelnie: anyák és gyermekeik között sohase teremtsen ellentétet, a meglevőt ne élezze még akkor sem, ha a szülő *viselkedését* egyértelműen el kell ítélnie. Éppen csak utaljunk arra, hogy a családlátogatások egyik értelmét épp az biztosítja, hogy otthoni környezetben megbízható információkat szolgáltat anyá-gyermek kapcsolatáról, esetleges konfliktusairól.

Az anyák pedagógiai kultúrájának emelése az SZMK egyik legszebb feladata. Ez a nevelés ne váljék ráolvasássá, mert akkor eleve eredménytelenségre lenne kárhozható. Egyszer elemezni kellene ebből a szempontból, mi lehetett az oka, hogy annyi jó kezdeményezés, nagy reklámmal kísért próbálkozás vallott teljes kudarcot: szülők iskolája, akadémiaja stb. Ezek ugyanis az élet tanúsága szerint a tömegek nevelési kultúráját semmivel sem emelték, legfeljebb azt a naiv hiedelmet alakították ki egyesekben, hogy általuk megszerezték a „szakértői beleszólás jogát” a nevelés kérdéscibe.

A lenini tétel szerint minden elmélet próbaköve a *gyakorlat*. Nevelélméletünk, de pszichológiánk is több tárgyából megbukott ebben a gyakorlatban. Rengeteg kutatást, szót fordított a közösségekre, közben más *hatásmechanizmusok* érvényesültek az életben, s egyre jobban terjedt az individualizmus. Az iskola gyakorlatát igen gyakran épp az nehezíti meg, hogy az elméleti munkák arra épülnek, aminek *lennie kellene*, az iskola gyakorlatának naponként kell megbirkóznia azzal, ami *ténylegesen van*. Az emberi kapcsolatok forradalmában is gátló tényezőként hat, hogy ma még sok családban távol vagyunk az ideális anyá-gyermek viszonytól, sőt még azt is tapasztalhatjuk, hogy helyenként az előzményekhez képest *romlott a helyzet*. A jövő neveléstörténéskének lesz a feladata, hogy feltárja, milyen szerepe van, volt ebben a szexuálpszichológiának, a szabad nevelés elméletének, a viselkedés-lélektannak, s minden olyan szocialista köntösbe burkolt „tudományos és művészi törekvésnek”, amely sikeresen propagálta nálunk is a polgári újhédonizmus, anarchista önzés, egzisztencialista individualizmus elveit és gyakorlatát. Alternatívák esetén ugyanis a történelem során az emberek sohasem a kor prófétái által helyesnek hirdetett utat követték, hanem azt,

- a) amely könnyebb és nagyobb anyagi lehetőségeket, érvényesülést kínált nekik,
- b) amely legalább nagyobb vonásokban egybeesett a kor élvonalában állók lehetőségeivel, viselkedésével, szokásaival
- c) és amellyel a legolcsóbban vívhatták ki maguk számára mások elismerését, csodálatát.

Ebben az egyszerű igazságban található meg annak a magyarázatát, hogy mindig több ember igyekezett a hirdetett *eszmékből* élni, mint áldozatok vállalásával *értük* élni. Elegendő, ha arra gondolunk, milyen sokan még ma is a hatalmat megszerzett pozíciójukkal kívánják maguknak biztosítani, pedig ezt Caligula még konzullá kinevezett lovának is megszerezhetette. Biztos, hogy ez a hatalom kényelmesebb, s könnyebben elérhető, mint a másik – a szociálpszichológiai – amelyhez pozíción kívül jellemre, becsületre és szakértelemre is szükség lenne. A családi kapcsolatok modelljére ugyanez érvényes, mert a tömegkommunikáció, az áltudomány és az álművészet eszközeivel sokkal könnyebb híveket szerezni az önző újhédonizmusnak, az individualista *agresszió*nak, mint az önuralmat és önfegyelmet is igénylő szocialista emberi kapcsolatok gyakorlatának.

AZ ANYAI ÉS AZ APAI szerep az esetek többségében felkészületlenül szakad rá az emberekre. Jogilag minden embernek – tehát az alkoholistának, az amorálisnak is – születhet gyermeke. Társadalmunknak vállalnia kell azt az áldozatot, amelyet az az egyszerű tény követel tőle, amely szerint:

a) nagyon sok az anyai, apai szerepre éretlen szülő. Vannak ugyanis, akik ehhez elegendőnek tartják a biológiai, nemi érettséget (ez az, ami a töménytelen szexuális inger hatására felgyorsult, akcelerált az utóbbi évtizedekben), nélkülözik viszont a társadalmi érettséget (az anyagi önállóságot, felelősséget önmagukért, családjukért stb. Ez az, ami retardált az utóbbi évtizedekben). Hozzátehetjük pedig, hogy mindez nem elegendő, mert ahhoz, hogy a szülők a normális anya-gyermek, apa-gyermek viszonyt megteremthessék, pszichoszexuális érettség is szükséges:

- a harmonikus házásélet megteremtésének képessége,
- az intim kapcsolatokra való alkalmasság, beleértve a felelősségvállalás képességét, de a felelősségtudatot is,
- az érzelmi kultúra kellő színvonala,
- párválasztási érettség (vö. Szilágyi i. m. Medicina 1976. 44–55. l.).

b) A kulturálatlan szülők házasságából születnek a deviáns viselkedésű gyermekek, akik természetesen épp környezeti ártalmaik révén válnak önmagukra és a társadalomra veszélyeztetetteké. Timár Andrásné (Fiatalkorú anyák problematikus gyermekei, Ped. Szemle 1979: 7–8. 645–649. l.) Szegeden végzett vizsgálatai szerint az 1975-ben házasságra lépő nők 38,6%-a 20 éven aluli volt, az elváltak 25%-a pedig 24 éven aluli. Éretlenségük, de kulturálatlanságuk következtében:

- a gyermek nem jelentett igazi örömet számukra, inkább terhet láttak benne, aki akadályozza szórakozásukat, egyéni életüket, pedig „csak egyszer él az ember”,
- elégedetlenek saját sorsukkal, ezt az elégedetlenséget átviszik gyermekeikre, s így eleve lehetetlenné teszik, hogy köztük jó kapcsolat jöhessen létre.

c) Növekvő tendenciát mutat a fogyatékos gyermekek száma, amiben szerepet játszik az is, hogy a biológiailag vagy pszichésen beteg szülőktől általában több gyermek születik (köztük sok a 6–8 gyermekes család).

d) Lassan fel kell ismernünk azt is, hogy mind a sérült gyermekek szülésében, mind a felelőtlen házasságkötésekben, majd válásokban jelentős szerepet játszik a fiatalok korai és felelőtlen szexuális élete (vetélések, koraszülések, fogyatékoságok stb.). Mindez felveti a tömegkommunikáció, egyes „tudósok” (etológusok, szexuálanarchisták, a polgári viselkedéslélektan kritikátlan epigonjai, a szabadnevelés prófétái stb.) felelősségét is. Nemzedékekre nem maradt hatástalanul, hogy:

- hosszú időn át a család elbalásáról beszélhettek, írhattak egyesek a tudomány köntösét öltve magukra,
- a moralizálás bélyegét sütötték rá mindenkire, aki morális kérdéseket társadalmi felelősséggel merészelt taglalni,
- legfőbb értéként az egyéni „örömjorrasokat” jelölték meg, de felelőtlenül még arról is megfélemlítettek, hogy Vörösmarty példáját követve (Gondolatok a könyvtárban) feltegyék önmaguknak a kérdést, vajon az általuk hirdetett szexuális szabadossággal megnőtt vagy éppen csökkent-e a boldog emberek száma, ment-e előbbre általa az emberiség, vagy éppen csak salakját gyarapította,
- túlharsogták – még attól sem visszariadva, hogy szülőt, pedagógust szembeállítsanak a gyermekkel – a gyermek jogait, teljesen megfeledkezve arról, hogy csak metafizikusan létezhetnek jogok kötelességek nélkül, s ki-ki csak annyit meríthet „a bőség kosarából”, amennyivel hozzájárult megtöltéséhez.

Nagyon sok pszichológus vallja azt a nézetet, hogy nem lenne szabad vezetést bízni olyan emberekre, akiknek *torz kapcsolatai* vannak szüleivel, családjával, gyermekeivel. Ezek a torz kapcsolatok menthetetlenül ráütik bélyegüket a vezetés tartalmára és stílusára egyaránt, amelyet az ilyen emberek rosszul értelmezett individuális hatalmuk kiélésére, törvényhozó törvénysértésekre, mások eszközévé degradálására (klikkek teremtésére, intrikálásra stb.) fognak felhasználni. Egy ember minőségét:

- nem szavakkal hirdetett, hanem tettekkel vallott világnézetét,
- tudásra alapozott, de vele nem azonosított műveltségét,
- viselkedésével nem megjátszott, hanem adekvátan kifejezett magatartását,
- céljaiban, kötelesség- és felelősségtudatában, munkatársaihoz való viszonyában érvényesülő magatartását,
- és személyiségének harmóniáját vagy diszharmóniáját tükröző jellemét minden káderezésnél hívebben ismerhetjük meg, ha fel tudjuk tární önmagához és édesanyjához fűződő emberi kapcsolatát. Ezeknek a kapcsolatoknak erősítése éppen ezért *társadalmi kérdés*, vagyis nemcsak az iskolára hárulnak feladatai, hanem a tudományra, művészetre, közigazgatásra stb. egyaránt.

DR. MAKK FERENCNÉ

Szeged

Egy ötödik osztály közösséggé alakulásának problémái

Érdekes és izgalmas pedagógiai feladat egy osztály közösséggé formálása. A vizsgált ötödik osztályban ehhez kellett hozzálátni a tanév kezdetén, mivel az osztály összetétele a negyedik osztályhoz viszonyítva jelentős változáson ment keresztül. A jelenlegi 29 tanulóból 17 tanuló volt együtt az előző évben is, s most ez képezte az osztály magját, ehhez került 9 kollégista – különböző Szeged környéki falvakból, tanyákból –, két tanuló más-más iskolából, egy saját iskolánk másik osztályából.

Hogyan fogadják az újonnan érkezőket? A kollégista tanulók hogyan találják meg helyüket kétszeresen is új környezetükben? Hogyan lesz ebből a 29 tanulóból – önmagukat és egymást jól ismerő, összetartó, egymást segítő – igazi közösség? Ezek a kérdések foglalkoztattak bennünket szeptember elején, amikor az osztály közösséggé formálását elkezdtük.

A siker érdekében különböző módszereket alkalmaztunk: beszélgetés az egyénnel, a közösséggel, megbízatások adása s azok teljesítésének közös értékelése, írásos feladatok stb.

Két és fél hónap múltán felmérést végeztünk, egyrészt, hogy megnézzük, milyen eredményt értünk el, másrészt, hogy konkrét útmutatást kapjunk további teendőinkhez.

Főleg két probléma érdekelt bennünket:

- mennyire reálisan tudják magukat s egymást értékelni a tanulók,
- milyen kapcsolatok alakultak ki ennyi idő alatt az osztályban, különösen a kollégisták és az osztály többi tanulója között.

A felméréshez a következő eljárást alkalmaztuk:

Első lépésként minden gyerek értékelte saját magát és minden osztálytársát az *aktivitás* (igen aktív, aktív, kevésbé aktív) és a *magatartás* (példás, jó, változó) szempontjából. A két fogalmat értelmeztük a tesztek kitöltése előtt. A szóbeli kife-